

УДК 341.4

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.02.118>

МЕЖІ ДІЇ ПРЕЮДИЦІЇ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСУАЛЬНОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇН

Сенченко Н.М.,*кандидат юридичних наук,**доцент кафедри кримінального права та правосуддя
Національного університету «Чернігівська політехніка»*

ORCID: 0000-0002-3767-8937

e-mail: Sen515@ukr.net

Сенченко Н.М. Межі дії преюдиції в кримінальному процесуальному законодавстві Європейських країн.

В статті досліджено особливості нормативного закріплення преюдиції у кримінальному процесуальному законодавстві Австрії, ФРН та Франції та межі її дії. Преюдиція впливає на підвищення відповідальності суддів, оскільки вона сприяє постановленню законних та обґрунтованих рішень, що стосуються не тільки прав та інтересів сторін конкретного провадження, яке залежить від фактів, що встановлені в цьому рішенні, а в подальшому вони можуть вплинути на дотримання прав та інтересів інших осіб. Аргументовано, що поняття преюдиції у кримінально-процесуальному праві зазначених країн не надається, але, очевидно, рішення судів та інших органів визнаються під час розгляду кримінальних справ судами Австрії, ФРН та Франції без доказів. Це підкреслює авторитет і значимість рішень суду та інших органів, незважаючи на те, що законодавством зазначених держав надається велике значення свободі оцінки доказів та постановлення судом рішень за внутрішнім переконанням суддів. Визначено, що кримінальним процесуальним законодавством Австрії, ФРН та Франції визнається преюдиційне значення обставин, встановлених вироком та іншим рішенням суду, а також актами органів кримінального переслідування під час розгляду кримінальної справи. При цьому доказова сила таких рішень є абсолютною для суду, що розглядає кримінальну справу, доки вони не будуть визнані незаконними вищою судовою інстанцією. На відміну від КПК України в Кримінальних процесуальних кодексах Австрії, ФРН та Франції обставини, встановлені вироком та іншим рішенням суду, а також актами органів кримінального переслідування, без доказу визнаються лише судом, прокурор та інші органи кримінального переслідування таким правом не наділені. У КПК зазначених держав вирок та акти органів кримінального переслідування є доказами, їх доказова сила абсолютна,

що значно полегшує застосування преюдиції у кримінальному процесі. З урахуванням позитивного законодавчого досвіду цих країн запропоновано включити вирок, що набрав законної сили, прийняте у межах цивільного, арбітражного чи адміністративного судочинства, до числа інших документів, зазначених у ч. 2 ст. 99 КПК України.

Ключові слова: кримінальний процес, кримінальне провадження, судочинство, докази, процесуальна форма рішення, преюдиція, Касаційний суд.

Senchenko N. The limits of action of prejudice in criminal procedural legislation of European countries.

The peculiarities of the normative fixation of prejudice in the criminal procedural legislation of Austria, Germany and France and the limits of its effect are examined in the article. Prejudice affects the increase in the responsibility of judges, as it contributes to making legal and well-founded decisions that concern not only the rights and interests of the parties to a particular proceeding, which depends on the facts established in this decision, and in the future they may affect the observance of the rights and interests of others persons. It is argued that the concept of prejudice is not provided in the criminal procedural law of these countries, but, apparently, the decisions of courts and other bodies are recognized during the consideration of criminal cases by the courts of Austria, Germany and France without evidence. This emphasizes the authority and significance of the decisions of the court and other bodies, despite the fact that the legislation of these countries attaches great importance to the freedom of assessment of evidence and make decisions by the court based on the internal conviction of the judges. It was determined that the criminal procedural legislation of Austria, Germany and France recognizes the prejudicial significance of the circumstances established by the verdict and other court decision, as well as acts of criminal

prosecution bodies during the consideration of a criminal case. At the same time, the probative force of such decisions is absolute for the court considering the criminal case, until they are recognized as illegal by a higher court. Unlike the Criminal Procedure Code of Ukraine, the Criminal Procedure Codes of Austria, Germany and France recognize the circumstances established by a verdict or other court decision, as well as acts of criminal prosecution bodies, without evidence, only by the court, the prosecutor and other criminal prosecution bodies are not endowed with such a right. In the Criminal Procedure Code, the specified state verdicts and acts of criminal prosecution bodies are evidence, their evidentiary force is absolute, which greatly facilitates the use of prejudice in criminal proceedings. Taking into account the positive legislative experience of these countries, it is proposed to include the verdict, which has gained legal force, adopted within the framework of civil, arbitration or administrative proceedings, among the other documents specified in Part 2 of Article 99 of the Criminal Procedural Code of Ukraine.

Key words: criminal process, criminal proceedings, legal proceedings, evidence, procedural form of decision, prejudice, Court of Cassation.

Постановка проблеми. Кримінальне процесуальне законодавство Австрії, ФРН та Франції відіграє визначальну роль системі континентального права. Ліберальні ідеї, високий рівень кодифікації та доктринального тлумачення дозволили французькому, німецькому та австрійському кримінальному судочинству отримати загальне визнання. Проблематика преюдиціальності рішень європейських країн в теорії національного права є малодослідженою, тому даною статтею претендуємо внести ясність щодо даного питання.

Метою дослідження є визначення поняття та особливості преюдиційності судового рішення відповідно до кримінального процесуального законодавства Австрії, ФРН та Франції в контексті, зокрема, його співвідношення з принципами правової визначеності та обов'язковості з'ясування всіх обставин у кримінальному провадженні.

Стан опрацювання проблематики. Питання преюдиціальних фактів є достатньо дискусійним та підіймалось науковцями у різних процесуальних галузях права України, такими як, Д.С. Бабич, О.І. Бережний, В.В. Вапнярчук, Г.Г. Горелікова, Ю.М. Грошевий, О.М. Скрябін, Г. Устінова-Бойченко, М.О. Тузов, О.З. Хотинська, Д.В. Шилін та ін. Незважаючи на те, що таке правове явище, як преюдиціальні факти були в центрі уваги багатьох вчених, реформування судової та правової системи викликає необхідність перегляду та більш детального аналі-

зу такого важливого процесуального засобу у процесі доказування, як преюдиціальні факти в кримінальному процесуальному законодавстві, в тому числі європейських країн, а саме, Австрії, ФРН та Франції.

Виклад основного матеріалу. Преюдиція впливає на підвищення відповідальності суддів, оскільки вона сприяє постановленню законних та обґрунтованих рішень, що стосуються не тільки прав та інтересів сторін конкретного провадження, яке залежить від фактів, що встановлені в цьому рішенні, а в подальшому вони можуть вплинути на дотримання прав та інтересів інших осіб [1].

Поняття преюдиції у кримінальному процесуальному праві Австрії, ФРН та Франції не міститься, але, очевидно, рішення судів та інших органів визнаються при розгляді справ судами Австрії, ФРН та Франції без доказів. Це підкреслює авторитет і значимість рішень суду та інших органів зазначених держав у сукупності з тим, що в їхньому законодавстві надається велике значення свободі оцінки доказів та постановленню судом рішень відповідно до внутрішнього переконання тих суб'єктів, що їх ухвалюють.

Теоретично в австрійському кримінальному процесі панує думка, що принципи є політико-правовими рішеннями про найбільш доцільне оформлення кримінального судочинства. До принципів здійснення кримінального процесу належить принцип дослідження матеріальної істини. Суддя, який проводить розслідування, зобов'язаний повно і всебічно з'ясувати всі обставини справи, які можуть підтверджувати обвинувачення, так і виправдувати обвинуваченого. При цьому він не пов'язаний доводами та доказами, які наводять сторони (§ 3, 96 КПК Австрії). Такий самий обов'язок щодо встановлення матеріальної істини ставиться перед головуючим в судовому засіданні (§ 233 абз. 2 КПК Австрії). Він уповноважений за власною ініціативою та незалежно від позиції сторін встановлювати докази у справі для обґрунтування судового рішення (§ 254 КПК Австрії).

Відповідно до австрійського кримінального процесуального законодавства сторони не мають права посилатися на будь-які обставини, що мають значення для справи, не довівши їх. Виняток становлять: а) загальновідомі положення, знання щодо яких визнається кожним; б) обставини, встановлені судом. Сторони судового провадження мають право надавати суду докази із посиланням на їх джерело. Суд відмовляє у прийнятті доказів лише у певних випадках: 1) якщо сутність справи вже доведена або доказ не має істотного значення для справи; 2) якщо поданий доказ не відповідає вимозі відносності; 3) якщо є доказова заборона за засобами чи методами доказування.

До одного із принципів кримінального процесу належить і принцип вільної оцінки доказів, який вперше з'явився в англійському кримінальному судочинстві в 1670 р. Відповідно до цього принципу були розроблені поняття відносності і допустимості доказів, способів доведення, тягря доказування і презумпцій.

У континентальній Європі правила про вільну оцінку доказів за внутрішнім переконанням з'явилися у Франції після революції 1789 року. В австрійському кримінальному процесі цей принцип вперше був введений в дію в 1848 році, а остаточно – з 23 травня 1873 році.

Відповідно до принципу вільної оцінки доказів австрійський суд при ухваленні вироку може обґрунтувати свої рішення лише тими доказами, які були розглянуті ним у судовому засіданні, ретельно перевіrivши їх з точки зору достовірності та доказової сили як кожен окремо, так і в їхньому внутрішньому взаємозв'язку.

Основним завданням судді щодо дослідження доказів є оцінка їх достовірності, а єдиним критерієм вирішення цього питання може бути лише внутрішнє переконання, яке тісно пов'язане зі світоглядом судді, його життєвим досвідом і рівнем його професійних знань. У практиці австрійських судів вироблені особливі правила щодо оцінки доказів професійними суддями, в основі яких лежить правило «безумовної сили доказів», що виходять від офіційних органів прокуратури та, навіть, деяких державних чинів.

Докази по кримінальному процесуальному законодавству Австрії є джерелами пізнання. До них відносяться такі відомості, які перебувають у розпорядженні суду при розгляді кримінальної справи та встановленні істини і переконують суд у наявності (відсутності) обставин, що мають істотне значення для правильного вирішення як окремих питань, так і справи в цілому.

У чинному кримінальному процесуальному законодавстві Австрії немає вичерпного переліку доказів. Закон обмежується тим, що встановлює у загальній формі правила використання та отримання окремих, практично найважливіших для встановлення обставин справи доказів. Закон закріплює положення, відповідно до якого необхідно доводити всі значущі в правовому відношенні обставини, що мають значення для вирішення питання про винуватість або невинуватість, про покарання, а в певних випадках і для правильного застосування кримінально-процесуальних приписів (§ 3, 258 КПК Австрії). Разом з тим, закон допускає можливість прийняття тих чи інших обставин, фактів без відповідного доведення. До них відносяться очевидні факти, тобто такі, про які будь-яка освічена людина може отримати інформацію через друкованні ви-

дання, за допомогою географічних посібників, карт та з інших джерел. Під час провадження у кримінальних справах можуть використовуватися також загальний життєвий досвід, природні закони фізики тощо. Загальновідомість обставини чи загальрозуміння його для суду звільняє останнього щодо обов'язку його доведення.

В якості доказів можуть використовуватися показання обвинувачених, свідків, висновки експертів, показання очевидців, дані оглядів, обшуків та інформація, отримана з різних документів (§ 116–206 КПК Австрії). Для кожного з названих вище доказів кримінальний процесуальний закон встановлює певні правила та способи їх отримання та використання у кримінальному судочинстві. Докази мають бути отримані з достовірних джерел, порядок їх отримання має бути прямо передбаченим у кримінальному процесуальному законодавстві. Як документи залучаються будь-які письмові акти, які є носіями інформації і вони повинні відповідати ознакам відносності та допустимості не лише за змістом, а й за формою. Документ використовується як доказ лише тоді, коли проведено перевірку його справжності. Як документи можуть виступати також протоколи слідчих (судових) дій: протоколи допитів, оглядів, висновки експертів (§ 252 КПК Австрії). Документи оголошуються у судовому засіданні з дотриманням умов, визначених КПК Австрії: наприклад, протокол огляду місця події, вирок суду, постановлений щодо підсудного раніше.

Інші документи, довідки, свідоцтва також оголошуються, якщо вони мають значення для правильного вирішення кримінальної справи та призначення покарання. Якщо показання свідків та обвинуваченого містяться в цивільно-правових актах або повідомленнях поліції та стали підставою для порушення кримінального переслідування, то оголошення таких документів по можливості обмежується.

У кримінальному процесі Австрії має місце галузева преюдиція, тобто кримінально-процесуальна, оскільки лише обставини, встановлені вироком суду, не вимагають доведення при розгляді кримінальної справи. Крім того, вирок суду є документом і використовується як доказ у кримінальному судочинстві. Визначення поняття преюдиції у Кримінальному процесуальному кодексі Австрії не надається.

Кримінальний процес у ФРН є різновидом змішаної форми кримінального процесу, тобто «обвинувально-наслідковим». Це означає, що тільки за наявності публічного обвинувачення, порушеного прокурором, можливий судовий розгляд кримінальної справи і лише суд досліджує всі обставини справи та не пов'язаний клопотаннями учасників процесу.

Основним джерелом німецького кримінального процесуального права є КПК Німеччини 1877 року зі змінами, які вносилися, зокрема, в 1987 і 1999 роках. Процесуальні норми також містяться в Законі про судоустрій 1877 року, КК 1871 року, Законі про судді 1961 року і ін. У Конституції ФРН 1949 року закріплені принципи правосуддя і норми судового контролю за законністю затримання і арешту. До джерел кримінального процесуального права також відноситься Конвенція про захист прав людини та основних свобод, ратифікована в 1952 році [2]. На рівні законодавства земель важливими є чинні в редакції 1998 року «Приписи для кримінального процесу та адміністративного провадження».

Докази – джерела відомостей діляться на речі (предмети) та особи, доведення яких полягає в діяльності суду, що пов'язана із збиранням, дослідженням та оцінкою доказів. Прийнято розрізняти два етапи доказування: 1) вільне, здійснюване органами дізнання; 2) суворе, яке здійснюється судом. Метою доказування у німецькому кримінальному процесі є встановлення істини, а предметом доказування – головний факт, докази, допоміжні факти та досліджені положення. Тягар доведення цілком і повністю лежить на суді [3].

У стадії попереднього розслідування обов'язок доказування покладено на прокуратуру, яка є органом дізнання. Формально поліція не орган дізнання, але вона відповідно до § 163 КПК ФРН повинна розслідувати обставини злочину та вживати заходів до того, щоб не допускати протидії з'ясування цих обставин [4]. На підставі § 161 КПК ФРН влада та чиновники поліції зобов'язані виконувати вимоги або доручення прокуратури. Якщо прокурор вважає за необхідне провадження судових слідчих дій, то він заявляє клопотання про це перед дільничим суддею.

Судовий розгляд – центральна стадія кримінального процесу. Суд зобов'язаний для встановлення істини дослідити всі факти та докази, які мають значення для вирішення справи (ч. 2 § 244 КПК ФРН). Поряд із обвинувальним та виправдувальним вироками КПК передбачає певні вироки про припинення справи та про призначення заходів виправлення та безпеки. У кримінальному процесі ФРН вироки, які не вступили в законну силу, оскаржуються у формі апеляції (вироки дільничного єдиного судді та дільничого суду шеффенів) та у формі ревізії (вироки судів, що розглядають справи про більш тяжкі злочини).

Перегляд вироків, що набрали законної сили, здійснюється шляхом відновлення провадження, закінченого вироком суду, що набрав законної сили. До особливих видів провадження у

кримінальному процесі ФРН відноситься, зокрема, провадження про видання судового наказу про покарання – спрощене вирішення справ без судового розгляду шляхом видання наказу про покарання (штраф, застереження, заборона керування автотранспортом, конфіскація майна, знищення предметів, осуд і грошове стягнення щодо юридичної особи) за письмовим клопотанням прокурора.

Відповідно до панівної точки зору в ФРН кримінальний процес – це врегульований законом рух справи з метою поставовлення судового рішення у відповідній формі. Характерною рисою цього руху є властиве йому динамічне прагнення до постановлення вироку та його виконання. У сучасній німецькій кримінально-процесуальній теорії сутність кримінального процесу полягає в тому, що при провадженні у конкретних кримінальних справах вирішується конфлікт інтересів сторін. У результаті переслідування особи досягається пропорційний, справедливий компроміс: держава здійснює матеріальне кримінальне право, а обвинувачений домагається мінімального вторгнення у сферу своїх особистих відносин.

Під принципами кримінального процесу ФРН розуміються керівні політико-державні ідеї, закріплені в законі та визначають побудову (організацію) кримінального судочинства. Зміст та характер принципів перебувають у тісній залежності від соціально-політичної природи німецької держави. У Кримінальному процесуальному кодексі ФРН закріплені такі принципи: офіційності (ч. 1 § 152), звинувачення (§ 151, 155, 264), законності (ч. 2 § 152) та обов'язки дослідження всіх обставин кримінальної справи (ч. 2 § 155, 244). Принцип обов'язку дослідження всіх обставин кримінальної справи означає, що суд за обов'язком служби сам зобов'язаний дослідити всі обставини справи і при цьому не пов'язаний клопотаннями та поясненнями учасників процесу.

У кримінально-процесуальному законі ФРН передбачено, що в межах обвинувачення суд має право здійснювати самостійне дослідження фактичних обставин справи, особливо у застосуванні кримінального закону. Закон також підкреслює, що суд з метою встановлення істини зобов'язаний за обов'язком служби досліджувати всі факти та докази, які мають значення для вирішення справи (ч. 2 § 244). З цих положень закону можна сформулювати три важливі висновки: 1) суд не пов'язаний твердженнями учасників процесу, зокрема визнанням вини підсудним; 2) в кримінальному процесі, в порівнянні з цивільним процесом, з факту неявки підсудного до суду не можна зробити висновок щодо вини і визнання його винним; 3) суд не обмежується клопотаннями про надання доказів, він має пра-

во і зобов'язаний витребувати інші докази незалежно від прокурора та підсудного в стадіях відання до суду та самого судового розгляду[5].

Суд приймає рішення на підставі доказів за своїм внутрішнім переконанням і ґрунтується лише на тих фактах, які були встановлені під час усного судового розгляду (§ 261). Вирок має ґрунтуватися лише на тих фактах та доказах, які були представлені у залі судового розгляду та почуті судом, підсудним, його захисником, обвинувачем та іншими учасниками [6].

Разом з тим основні напрацювання, зроблені на досудовій стадії, повинні бути введені у відкритий кримінальний процес. Публічність і усність забезпечують краще усвідомлення і розуміння підсудним скоєного ним суспільно небезпечного діяння, і, навіть, ефективний контроль кримінальної юстиції – усе це належить до найважливіших переваг цього положення.

Суворе доведення, яке здійснюється лише на стадії судового розгляду, полягає у встановленні фактів, що мають значення для вирішення питання винуватості (невинуватості) та призначення покарання. При цьому підкреслюється, що справжнє доведення принципово має місце лише в судовому розгляді, тоді як на попередньому розслідуванні мова може йти лише про підготовку щодо доказування.

Суворе доведення проводиться відповідно до принципів усності та безпосередності при безумовному дотриманні норм доказового права. Це означає, що можуть застосовуватися лише докази, передбачені КПК, їх використання регулюється спеціальними нормами закону (§ 244–256 КПК ФРН) [7]. Зокрема, клопотання підсудного про доведення певних фактів можуть бути відхилені судом лише із зазначених у законі підстав.

Основна відмінність вільного доведення від суворого полягає в тому, що воно не регулюється законом, не пов'язано процесуальною формою. Так, клопотання про доведення тих чи інших фактів дозволяється використовувати не на підставі закону, а на вільний розсуд органів кримінального переслідування та суду. Отже, метою вільного доведення є ймовірність фактів, що встановлюються. Не підлягають доказуванню очевидні факти та правові презумпції.

Очевидними є факти, які є загальновідомими або ті, що відомі суду. Загальновідомими є факти, відомості про які можна без перешкод отримати з надійних, загальнодоступних джерел без застосування спеціальних знань. Вони не мають відношення до ознак складу злочину, не пов'язані зі обвинуваченням. До них, зокрема, відносяться відомості про явища природи, події суспільно-культурного, політичного життя та інші.

Факти, відомі суду, – це такі факти, знання про які суддя, що розглядає кримінальну спра-

ву, отримує в результаті суддівської діяльності, перш за все, із інших процесів. Вони пов'язані із ознаками складу злочину, з висунутим обвинуваченням.

Так, згідно з роз'ясненням Верховного суду ФРН як судовідомий факт розглядалася антиконституційна діяльність західнонімецького союзу вільної німецької молоді, встановлена в одному процесі. Цей судовідомий факт використовувався в інших процесах проти членів названої організації для визнання їхньої вини та засудження. І для цього не вимагалось інших доказів.

В якості природних і законних правових презумпцій визнано процесуально-правові положення, які суддя повинен прийняти без доказування. В основі природних презумпцій лежать уявлення звичайно-практичної свідомості, поняття, так званого, звичайного перебігу речей. Законні презумпції прямо передбачені у ч. 2 § 69 КК ФРН[7].

Під речовими доказами у кримінальному процесі ФРН розуміються об'єкти огляду та документи. Так, документи та інші письмові матеріали, які як докази оголошуються на судовому розгляді, називаючи, зокрема, судові вирок, відомості про судимість, виписки з церковних книг і актів цивільного стану, протоколи суддівського огляду (§ 249 КПК ФРН) [7]. Якщо ж йдеться про стан, якість, особливості документа, як матеріального предмета, то він є об'єктом огляду.

Вирок у кримінальному процесі ФРН – це рішення суду, що має певні наслідки, прийняте на основі судового розгляду із дотриманням особливої форми та завершує основну стадію кримінального процесу (§ 260 КПК ФРН) [8, с. 1092-1093].

Предметом постановлення вироку є діяння, зазначене у обвинуваченні, як воно представляється за наслідками розгляду справи (§ 264 КПК ФРН). Під обвинуваченням слід розуміти допущене до винесення рішення суду про відкриття судового розгляду обвинувальний висновок. Суд не пов'язаний кваліфікацією діяння, яка дана у рішенні про відкриття судового розгляду (§ 264 КПК ФРН).

Законна сила вироку означає остаточність та значимість прийнятого рішення. Процесуально встановлений результат після набрання вироком законної сили в принципі більше не підлягає зміні і має обов'язкову дію. Формальне набрання законної сили виникає, коли вирок у тому самому процесі більше не можна оскаржити у випадках, якщо: термін оскарження закінчився; всі особи, правомочні це здійснити, дійсно відмовилися від оскарження; такі рішення ухвалив Касаційний суд.

Формальний вступ вироку в законну силу має два наслідки: вирок може виконуватися; настає матеріальне набуття вироку законної сили.

Матеріальний вступ вироку в законну силу передбачає формальне набуття чинності. Воно відноситься до змісту рішення і свідчить, що діяння в процесуальному аспекті (§ 264 КПК ФРН), яке вже було предметом процесу, що завершився постановленням вироку, не може ще раз виступати предметом кримінального процесу і, відповідно, вироку у справі, так званий захоронний вплив [8, с. 1124–1127].

Принцип неможливості повторного засудження за той самий злочин – конституційний принцип. Рішення, що набрало законної сили, є обставиною, що виключає ведення в майбутньому процесу. Це стосується як обвинувального, так і виправдувального вироку. Законна сила поширюється лише з резолютивну, але не на мотивувальну частину вироку. Можлива також часткова законна сила судового рішення, коли вирок допустимим чином оскаржується частково або коли вирок оскаржує лише один із кількох підсудних.

Скасування законної сили вироку можливе, зокрема, при: поновленні провадження; відновлення пропущеного строку; скасування вироку Касаційним судом на користь інших підсудних; скасування вироку Конституційним Судом ФРН у разі задоволення цим судом конституційної скарги.

Вироки набирають законної сили, навіть коли вони за змістом «неправильні, недійсні» або містять процесуальні помилки, а також коли водночас порушують право Європейського Союзу. Засуджені повинні захищатись проти таких вироків за допомогою різних засобів оскарження. Це також діє і при істотних порушеннях процесу. Недійсними є, зокрема: вироки, які містять санкцію, що законом не передбачена; вироки щодо осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності; вироки щодо особи, яка замість підсудного з'явилась на судовий розгляд; вироки, що порушують принцип неможливості повторного засудження за один і той же злочин, якщо тільки вони фігурують у новому самостійному процесі; вироки щодо померлої особи.

У КПК ФРН має місце, так зване, попереднє вирішення цивільно-правових питань. Якщо караність діяння залежить від вирішення цивільно-правових відносин, то кримінальний суд також вирішує його відповідно до чинними приписами, що стосуються провадження та доказів у кримінальних справах. Однак, суд має право відкласти розгляд справи та призначити учаснику процесу строк для пред'явлення позову в цивільному порядку або дочекатися рішення цивільного суду (§ 262 КПК ФРН) [9].

У кримінальному процесі ФРН преюдиція фактично є міжгалузєвою, оскільки суд під час розгляду кримінальної справи визнає без доказування обставини, встановлені в інших судових процесах. Однак, тільки вирок суду визнаєть-

ся документом, що входить до джерел доказів. У КПК ФРН, як і в КПК Австрії, не надається визначення поняття преюдиції. Право застосувати преюдицію надано лише суду.

Кримінальний процес у Франції відноситься до змішаної форми, властивої країнам континентальної Європи. Основні джерела кримінального процесу: Конституція (1958 р.) та КПК (1958 р.) з численними доповненнями та змінами, зокрема, внесеними у 2000 році, а також норми міжнародного права, що містяться у міжнародних договорах.

Особливістю стадії судового розгляду і те, що змагальність сторін поєднується з активною роллю суду, який, відповідно до ст. 310 КПК Франції, «може по совісті та честі взяти будь-яких заходів, які він вважатиме корисними для встановлення істини» [10]. Інша особливість: тут здійснюються не тільки розгляд справи та прийняття рішення по суті, а й розгляд скарг на рішення суду по суті.

На цій стадії кримінального процесу стосовно суду асизов можна виділити три етапи: 1) дії до судового засідання; 2) судове засідання; 3) провадження після судового засідання. Суд асизов складається з: трьох суддів (голова та два асесори – професіонали); журі (дев'ять членів – непрофесіонали). Судді та присяжні мають рівні права та вирішують питання факту та покарання спільно.

Існуюча нині у Франції практика «корекціоналізації» дозволяє, всупереч правилам про підсудність, будь-яке кримінальне діяння, незалежно з його тяжкості та характеру, передавати в провадження виправного суду.

Процедура судового засідання у поліцейському та виправному судах у Франції передбачає два варіанти: класичну процедуру та особливий вид провадження, в яких немає судового розгляду як такого (кримінальний ордонанс та штраф у суворо визначеній сумі).

У кримінальному процесі у Франції існує розгорнута система способів оскарження судових рішень: опозиція, апеляція, касація та ревізія. При опозиції рішення розглядається тим самим судом, який постановив початкове рішення. Застосовується щодо рішень, поставлених заочно та у провадженнях щодо проступків та кримінального правопорушення.

При апеляції справа переглядається вищим судом, виконання первісного вироку припиняється. Вона може мати місце лише у справах про проступки і правопорушення. Опозиція виключає апеляцію, і навпаки.

Касація застосовується після вичерпання вищезгаданих способів оскарження рішень суду і Касаційний суд виправляє лише помилки права. Ревізія застосовується після вищезазначених способів оскарження рішень суду і дозволяє

виправляти фактичні помилки після набрання чинності рішенням. Вона застосовується лише щодо простуків і злочинів і лише на користь засудженої особи.

Загальним принципом французького доказового права принцип свободи доказів. Цей принцип досить чітко сформульований у ч. 1 ст. 427 КПК Франції, де закріплено: «За винятком випадків, коли закон передбачає інше, наявність злочинних діянь може бути встановлена за допомогою будь-якого виду доказів, а суддя приймає рішення на підставі свого внутрішнього переконання» [10].

Наголосимо, що кримінальний процесуальний закон не містить вичерпного переліку видів доказів, що підлягають використанню в процесі доказування. Будь-який доказ допустимий, незалежно від того, визначений він у законі чи ні. Існують винятки із принципу свободи доказів за певними категоріями кримінальних справ. Так, згідно зі ст. 537 КПК Франції правопорушення доводяться протоколами та рапортами, складеними співробітниками судової поліції [10]. Тільки за відсутності таких або для підтвердження відомостей, що містяться в них, допускається доведення за допомогою показань свідків. Спростувати дані протоколу чи рапорту можна лише шляхом надання письмового доказу чи виклику відповідного свідка.

Стосовно французького доказового права можна говорити лише про типові види доказів, які є у кримінальному процесі: показання обвинуваченого, показання свідків, висновки експерта, протоколи поліцейських і слідчих дій.

Якщо в законі немає прямої заборони або інших чітких вказівок, що обмежують процесуальну ініціативу особи, що веде процес, то це розуміється як дозвіл вчиняти будь-які процесуальні дії на власний розсуд, незважаючи на відсутність згадок про них в КПК Франції.

У найзагальнішому вигляді ця ідея виражена у ч. 1 ст. 81 КПК Франції, де закріплено, що слідчий суддя має право здійснювати «всі слідчі дії, які він вважатиме за необхідне для встановлення істини» [10]. Таким чином, відсутність вичерпного переліку видів доказів доповнюється відсутністю вичерпного переліку процесуальних дій, дозволених у процесі доказування.

У вигляді загального правила закон продовжує виходити з того, що жодний доказ не має наперед встановленої сили; обставини, що підлягають доказуванню, можуть бути підтверджені за допомогою будь-якого виду доказів, а суддя приймає рішення на підставі свого внутрішнього переконання. Це правило прямо закріплено у положеннях ст. 353 КПК Франції щодо повноважень суду асизів, а також у ст. 427 і 536 КПК Франції стосовно інших судів, що вирішують справи по суті [10].

Суд асизов не мотивує вирок, тому тут внутрішнє переконання абсолютно безконтрольне, як зі сторони учасників судового розгляду, так і - вищих інстанцій. Виправний та поліцейський суди постановляють мотивований вирок, де пояснюють, чому вони дійшли того чи іншого внутрішнього переконання.

Вільна оцінка доказів та внутрішнє переконання – загальне правило, яке, однак, не є абсолютним. Найбільш значним винятком із цього правила слід вважати особливу доказову силу, що надається в деяких випадках поліцейським протоколам та рапортам. Поряд з протоколами (рапортами), визнаними рядовими доказами, існують дві інші їх категорії: 1) протоколи, що мають силу передвстановленого доказу, поки не буде доведено зворотне; 2) протоколи, що мають силу попередньо встановленого доказу, доки не буде прийнято рішення про їх підробку.

Перша група протоколів і рапортів використовується як докази у справах про правопорушення (ст. 537 КПК Франції) та перелічених у спеціальних законах проступках (ст. 431 КПК Франції). Спростувати відомості, що містяться в таких протоколах, можна тільки за допомогою письмових доказів або свідчень. Фактично тут існує спростована презумпція істинності протоколу (рапорту) дізнання.

Друга група протоколів і рапортів передбачає необхідність для їх спростування не просто надання інших доказів, а подання заяви про підробку протоколу, що розглядається Касаційним судом за правилами, встановленими ст.ст. 642–647-4 КПК Франції [10]. Поки Касаційний суд не визнає такий протокол дізнання недостовірним, його доказова сила є абсолютною для судді. Подібні протоколи можуть бути доказами тільки за вузьким колом проступків (наприклад, ст. 336 Митного кодексу Франції).

З цього вбачаємо, що кримінальним процесуальним законодавством Франції преюдиціальне значення надається лише актам органів кримінального переслідування, а саме поліцейським протоколам та рапортам. Доказова сила низки таких актів (ст.ст. 642–647-4 КПК Франції) абсолютна для суду, поки Касаційний суд не визнає їх недостовірними. Визначення поняття преюдиції в Кримінальному процесуальному кодексі Франції також відсутнє.

Таким чином, порівняльно-правовий аналіз показав, що кримінально-процесуальним законодавством Австрії, ФРН та Франції визнається преюдиціальне значення обставин, встановлених вироком та іншим рішенням суду, а також актами органів кримінального переслідування при розгляді кримінальної справи. При цьому доказова сила таких рішень є абсолютною для суду, який розглядає кримінальну справу, доки вони не будуть визнані незаконними вищою су-

довою інстанцією. Легального визначення поняття преюдиції в Кримінальних процесуальних кодексах названих країн не міститься.

Висновки. На відміну від КПК України у кримінальних процесуальних кодексах Австрії, ФРН та Франції обставини, встановлені вироком та іншим рішенням суду, і навіть актами органів кримінального переслідування, без підтвердження визнаються лише судом. Прокурор та інші органи кримінального переслідування таким правом не наділені. У кримінальному процесуальному законодавстві зазначених держав вирок та акти органів кримінального переслідування є доказами, їхня доказова сила абсолютна, що значно полегшує застосування преюдиції під час провадження у кримінальних справах. З урахуванням позитивного законодавчого досвіду цих країн пропонуємо включити вирок, що набрав законної сили, а також вступило в законну силу рішення, прийняте у межах цивільного, арбітражного чи адміністративного судочинства, до числа інших документів, зазначених у ч. 2 ст. 99 КПК України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Скрябін О.М. Проблемні аспекти визначення поняття преюдиції в сучасному кримінальному процесі. *Правовий часопис Донбасу*. № 4 (73), 2020. С. 163–168.
2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 / Рада Європи URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004 (дата звернення 31.03.2024 р.).
3. Dr. Martin Soyka. Beweislast für eine Verständigung im Strafprozess / Rechtsprechung Übersicht. 6/12. S. 380. URL: <https://www.ub.uni-heidelberg.de/helios/kataloge/notation/SSTO/lsaJur.pdf> (дата звернення 31.03.2024 р.).
4. Strafprozessordnung. Stand 1. Februar 2009. URL: <https://www.fedlex.admin.ch/filestore/fedlex.data.admin.ch/eli/cc/2010/267/20200201/de/pdf-a/fedlex-data-admin-ch-eli-cc-2010-267-20200201-de-pdf-a.pdf> (дата звернення 31.03.2024 р.).
5. Matthias Weidemann. Umfang des Zeugnisverweigerungsrecht von Berufsgeheimnistragern / Nomos Rechtsprechungsübersicht. 6/2012. S. 271. URL: https://api.pageplace.de/preview/DT0400.9783110274882_A32075494/preview-9783110282_A32075494.pdf (дата звернення 31.03.2024 р.).
6. Matthias Weidemann. Umfang des Zeugnisverweigerungsrecht von Berufsgeheimnistragern / Nomos Rechtsprechungsübersicht. 6/2012. S. 271.
7. Beweisrecht Spezialkommentar von Dr. jur. Ulrich Eisenberg. München, 2011. S. 808-809. URL: https://www.soldan.de/media/pdf/ef/b7/9d/9783406702631_LP.pdf.
8. Strafprozessordnung. Kommentar. München. 2011. S. 1092-1093. URL: <https://www.stpo.de/product/16370030>.
9. Christian Schmitz. Die strafrichterliche Beweiswürdigung ausserstrafrechtlicher Vorfragen. Hamburg, 2011. S. 94. URL: <https://www.verlagdrkovac.de/978-3-8300-5709-3.htm> (дата звернення 31.03.2024 р.).
10. Code de procédure pénale français URL: <https://policehumanrightsresources.org/content/uploads/2016/07/Penal-Procedure-Code-2004.pdf?x49094> (дата звернення 31.03.2024 р.).